

čas může mít i modální platnost, překládáme ho částicí a min. časem:
Той ще е бил болен. Asi byl nemocen. Това ще го е казал той. To zřejmě řekl/to musel říci on.
BUDOUCÍ ČAS V MINULOSTI (бъдеще време в миналото) (budmin.)
Tvoří se: imperfektum pomocného slovesa **ща + да + prez.** významového slovesa;
v záporu je neměnný tvar **нямаше** pro všechny osoby; tento čas – stejně jako
předbud. podmiňovací čas v min. (viz str. 15) – se svým významem blíží spíše
českému podmiňovacímu způsobu než vlastnímu bud. času, užívá se ho hlavně
v podmínkových souvětích:

Budoucí čas v minulosti

2

- 1. sg. щя́х да пи́ша
- 2. sg. щéше да пи́шеш
- 3. sg. щéше да пи́ше
- 1. pl. щя́хме да пи́шем
- 2. pl. щя́хте да пи́шете
- 3. pl. щя́ха да пи́шат
- 1. sg. ня́маше да пи́ша
- 1. pl. ня́маше да пи́шем

- psal/a bych; (že) jsem měl/a/budu psát
- psal/a bys ...
- psal/a by ...
- psali/y bychom; (že) jsme měli/y//budeme psát
- psali/y byste ...
- psali/y by ...
- nepsal/a bych; (že) jsem neměl/a//nebudu psát
- nepsali/y bychom ...

Při překladu do češtiny je rozhodující hlavní věta (je vždy v minulosti):

уверен, че щéше да ви ка́же и́стината? *Byl jste přesvědčen, že vám poví pravdu?* А́з бя́х забра́вил, че щя́х да хо́дя на кино. *Zapomněl jsem, že jsem měl jít do kina.* И́мах намере́ние да оти́да, защо́то тук ня́маше да мо́га да се разбе́ра с хо́рата. *Měl jsem v plánu odejít, protože tady bych si nemohl rozumět s lidmi.* — Sloveso hlavní věty překládáme většinou pomocí podmiňovacího způsobu, při odpovědi stačí použít jen pomocného slovesa: Щéше ли да го кúпиш? Щя́х. *Tak koupil/a bys to? Koupil/a.*
V podmínkových větách bud. čas v minulosti má funkci jako čes. podmiňovací zp. přítomný i minulý: А́ко не бе́ше се разбо́ляла, сега́ щéше да си́/да бь́деш на ра́бота. *Kdyby ses nebyla rozneohla/nerozneohla, byla bys teď (bývala) v práci.* Защо́ не ни ка́захте? Щя́хме да ви помо́гнем. *Proč jste nám neřekli? Pomohli bychom vám/Byli bychom vám pomohli.* V těchto případech lze užít i složený podmiňovací zp., působí však knižněji.
AORIST (минало свършено време) (aor.)
Aorist označuje děj, který ...

zaposlouhali. Дълго скита. Дlouho se toulal (ale už se netoulá).

IMPERFEKTUM (мíнало несвършено време) (impf.)

Vyjadřuje minulý neukončený děj, tedy děj, který trval (často současně s jinými ději, odtud český termín čas souminulý), ale nebyl v okamžiku promluvy ukončen.

	e- <i>/и-тř.</i> + přízv. konc.	ost. sl. e- <i>/и-тř.</i>	a- <i>тř.</i>
1. sg.	четáx	нóсех	чáках
2. sg.	четéше	нóсеше	чáкаше
3. sg.	четéше	нóсеше	чáкаше
1. pl.	четáxме	нóсехме	чáкахме
2. pl.	четáxте	нóсехте	чáкахте
3. pl.	четáха	нóсеха	чáкаха

POZN.:

1. slovesa e- a и-*тř*idy s přízvukem na koncovce tvoří impf. od 1. sg. prez. pomocí -áx; u typu *пекá* – *печáx* *пекл jsem* pozor na změnu к → ч; místo -я se píše -а;
2. zbytek sloves (s výjimkou a-*тř*idy) od 1. sg. prez. pomocí -ex: *говóрех* *mluvil jsem*, *пíшех* *psal jsem*; u typu *мóга* – *мóжех* *могл jsem* (pozor na změnu г → ж), *трáех* *trval jsem* (srov. rozdíl s aor. *трáях!*), *живéех* *žil jsem*, *пíхех* *pil jsem*;
3. slovesa a-*тř*idy mají tvary shodné s aor. (-ax), jen 2. a 3. sg. má koncovku -аше a přízvuk na první slabice.

Tvary slovesa **сѣм** *бѣт* jsou stejné jako v aoristu: *бáх*, *бé(ше)*, *бé(ше)*,...

Srovnání aoristu a imperfekta: Вън валéше (impf.) и дýхаше (impf.) силен вятър. Изведнѣж вратáта се отвори (aor.) и Митко влéзе (aor.) в стáята. *Venku пршело а foukal silný vítr. Najednou se otevřely dveře а Митко вступил до pokoje.* (Mitko vstoupil а otevřel dveře jednou, obа дѣје jsou в okamžiku четбы /promluvy/ ukončeny, zatímco венку пршело а foukalo дáле, а ukončeni těchto дѣјů се nemluví.) Impf. се tvoří hlavně od nedokonavých sloves: *пíшех* *psal jsem* (neříkám nic о tom, že už nepíšu, je možné, že psaní trvalo či trvá dál) – *написах* *napsal jsem* (tedy už nepíšu, psaní jsem ukončil).

PERFEKTUM (мíнало неопределéно време) (pf.)

Formálně се tvoří z přič. aoristu činného а prez. tvarů slovesa **сѣм**: *пíсал*, -а, -о *сѣм*, *си*, *е*; *пíсали* *сме*, *сте*, *са*. Připomíná český čas min., jsou tu však rozdíly:

1. bulh. má ve 3. os. vždy pomocné sloveso (е, са);
2. **záporka се** klade před tvary slovesa **сѣм**, které tak získávají přízvuk: не сѣм *пíсал*, не é *пíсала*, не са *пíсали* ...

Slovosled:

1. v kladných větách ozn.: Чéл сѣм го/Áз сѣм го чéл. *Četl jsem to./Já jsem to četl.*
2. v záporných větách ozn.: Нищо не сѣм му дáл. *Nic jsem mu nedal.*
3. tázací věty: Кóй е чéл тáзи кнíга? *Kdo četl tu knihu? Вíждал ли си го? Видéлс ho?*

He му ли го é кáзал? *Он му то неřekl? He é. Ne.*

Užití: pro označení min. děje jako faktu, který se konal či skončil před okamžikem promluvy. Může zdůrazňovat:

1. výsledek (rezultativní význam): Печката е изгаснала. Камна vyhasla (už nehoří).
Вече съм ял. Už jsem jedl. Не съм получил никакъв отговор. Nedostal jsem žádnou odpověď (doposud žádnou nemám). Пристигнал е от България. Přijel z Bulharska (neznám žádné podrobnosti, nevím kdy, ale je/byl tu). Závazně **po: někoga nikdy, někoga někdy, още не ještě не, вече už:** Ходил ли си някога в България? Byls někdy v Bulharsku? Още не съм чел вестника. Noviny jsem ještě nečetl. Никого не съм го виждал. Nikdy jsem ho neviděl.
2. rozhořčení: Толкова години сме се мъчили! Tolik let jsme se natrápili! Какво ми се е случвало! Co se mi všechno přihodilo!
3. nejistotu: Той само се е шегувал. Asi si jen dělal legraci. Оставил му е къщата! On mu ten dům snad nechal!

PLUSQUAMPERFEKTUM (минало предварително време) (plpf.)

Plpf. (též předminulý č.) se tvoří podle vzorce: (ne) + impf. sl. **съм** + přič. aoristu činné: (не) бях, беше, беше искал, -а, -о, (не) бяхме, бяхте, бяха искали

dříve/předtím jsem (ne)chtěl, -a, -o, ...

Užití: Plpf. označuje děj, který předcházел jinému ději (okamžiku) v minulosti; v češtině se už nepoužívá, **vyjadřuje se prostým minulým časem, popř. lexikálně:** Бяхте ли му го дали? *Dali jste mu to?* – Не бяхме (му го дали). *Nedali (jste mu to).* Когато излязох навън, беше се стъмнило. *Když jsem vyšel ven, bylo už po setmění (nejdříve slunce zapadlo, potom jsem vyšel ven).* Аз не бях ходил, но когато трабваше, отидох. *Já jsem dřív nechočil, ale když jsem musel (když bylo třeba), šel jsem.*

Zdvofilosť: Извинете, бяхте ми казали да Ви се обадя. *Promiňte, řekl/a jste mi, abych vám zavolał.* Бях Ви помолил да... *Poprosil jsem Vás, aby...*

Podmínkové věty (ireálná podmínka): Ако ти тогава се беше грижил за това, нищо такoва нямаше да стане. *Kdyby ses byl o to tenkrát staral, nebylo by se něco takového stalo/ nebyla by se stala taková věc.*

PODMIŇOVACÍ ZPŮSOB (условно наклонение /кондиционал/) (podm.)

SLOŽENÝ PODMIŇOVACÍ ZP. (условно наклонение – сложни форми) (slpodm.)

Tvoří se ze zvláštních tvarů slovesa **съм** a přič. aoristu činného, **oproti češtině je rozdíl ve slovosledu:**

1. sg.	(не) бях искал/а	(ne)chtěl/a bych
2. sg.	(не) би искал/а	(ne)chtěl/a bys
3. sg.	(не) би искал/а	(ne)chtěl/a by
1. pl.	(не) бяхме искали	(ne)chtěli/y bychom
2. pl.	(не) бяхте искали	(ne)chtěli/y byste
3. pl.	(не) бяха искали	(ne)chtěli/y by

Ve funkci podmíňovacího způsobu se často užívají tvary budmin. (srov. str. 12). Podm. způsob může znamenat i český podm. zp. minulý, bulh. tyto dva časy (podmínku uskutečnitelnou a neuskutečnitelnou) rozlišuje jinak. Proto bulh. větu s podm. způsobem můžeme přeložit dvěma způsoby: Бих почакал, ако знаех, че ще дойдем. *Počkal bych/Byl bych počkal, kdybych věděl, že přijdeš.*

Otázka a slovosled: částice **ли** i zájmena v krátkých tvarech jsou za pomocným slovesem, a to v tomto pořadí: Би ли му го казал? *Řekl bys mu to?* Бих му го казал. *Řekl bych mu to.*

JEDNODUCHÝ PODMIŇOVACÍ ZP. (условно наклонение – прости форми)

Dnes se již nepoužívá, formálním příznakem je přípona -ва-: нoсвa - нoсвaм *nosil/a bych*, ям - ядвам *jedl/a bych*.

PŘEDBUDOUCÍ PODMIŇOVACÍ ČAS V MINULOSTI (бъдеще предварително време в миналото) (předmin.)

Užívá se zřídka (knižní), odpovídá českému min. podm. způsobu; tvary se tvoří z aoristu pomocného slovesa **ща**, slovesa **съм** v prez. a přič. aoristu činného vyznamového slovesa; místo slovesa **съм** lze užít i dokonavého **бъда**:

1. sg.	щях да съм/бъда искал/а	byl/a bych (býval/a) chtěl/a
2. sg.	щеше да си/бъдеш искал/а	byl/a bys chtěl/a
3. sg.	щеше да е/бъде искал/а	byl/a by chtěl/a
1. pl.	щяхме да сме/бъдем искали	byli/y bychom chtěli/y
2. pl.	щяхте да сте/бъдете искали	byli/y byste chtěli/y
3. pl.	щяха да са/бъдат искали	byli/y by chtěli/y

Zápor: místo tvarů slovesa **ща** je neměnný tvar **нямаше**: нямаше да си дошла – *nebyla bys (bývala) přišla*. V souvětí: Още в понеделник щях да съм свършил работата, ако не бяха дошли родителите ми. *Byl bych tu práci dokončil už v pondělí, kdyby ke mně nebyli přišli rodiče na návštěvu.*

Разбрáл за каквó стáва дý-
ма, тóй трѣгна.

Тя говореше тихо, забрá-
вила, че тóй не чýва.

Pochopiv oĉ jde, odešel.

*Mluvila tiše, zapomenuvši,
že on neslyší.*

Tvar бѣвш, бѣвши jakožto zbytek přičestí na *-вш-* je zcela lexikalizován ve významu *bývalý*.

§132 Příčestí minulé trpné

se tvoří od aoristního základu přechodných sloves dokona-
vých i nedokonavých příponami *-н, -ен, -т*:

Příponou *-н* se tvoří přičestí minulé trpné u sloves s aorist-
ním základem na *-а-*, např.: писан (писах), събран (събрах),
рисуван (рисувах), объркан (обърках), изгарян (изгарях).

Příponou *-ен* se tvoří přičestí minulé trpné u sloves s aorist-
ním základem na *-о-, -и-*, např. доведен (доведох), четен
(четох), занесен (занесох), печен (пекох), забравен (забрав-
вих).

Příponou *-т* se tvoří přičestí minulé trpné u sloves, která
mají aoristní základ na *-н-*, např. обикнат (обикнах), вдиг-
нат (вдигнах), обърнат (обърнах), бръснат (бръснах), из-
мѣнат (измѣнах), a od jednoslabičných aoristních základů
na *-и-, -у-*, např. шит (ших), умѣт (умѣх), изпѣт (изпѣх),
чут (чух), обѣт (обѣх).

Dubletní tvary na *-н* i *-т* se tvoří od některých sloves, v je-
jichž základu dochází ke střídání *-е-/ -я-*, např. изпѣн/изпѣт
(изпѣя, изпѣх), пролян/пролят (проляя, пролях), засѣн/
засят (засѣя, засѣх) tvary na *-т* jsou však užívanější.

Tvary přičestí trpného na *-т* se dále tvoří od některých slo-
ves, která nepatří do žádné z předchozích kategorií, např.
клет (кълна), проклет (прокълна), взет (взема), зает (зае-
ма), нает (наема). Srov. české *proklet, vzat, zajat*.

Ojediněle se tvoří přičestí minulé trpné také od nepřechod-

ných sloves, např. засмѣн (засмѣя, засмѣх), усмѣхнат (ус-
мѣхна се, усмѣхнах се).

Tvary přičestí minulé trpného se podobně jako v češtině
užívají i jako přídavná jména slovesná, např.

печено месó
вдѣгнати ръце

pečené maso
zdvižené ruce

i ve funkci podstatných jmen, např.

Покáнените чáкат в зáла-
та.

Pozvani čekají v sále.

Nejčastější je užití tvarů přičestí minulé trpného ve jmen-
né části přísudku, v němž se podílí na trpných vazbách sloves-
ných, např.

Книгата е написана добре.

Kniha je napsána dobře.

Рáботата бе прекратена
врѣменно.

*Práce byla dočasně přeruše-
na.*

Přičestí přítomné trpné v pravém slova smyslu bulharština
nemá. Má však jednotlivé slovesné tvary na *-(е)м*, tvořené od
přítomných základů přechodných sloves a užívané jako pří-
davná jména, např. любѣм *milovaný*, необходѣм *nezbytný*,
сгвѣаем *skládací*, наказуем *trestný*, познавѣаем *poznatelný*,
nejčastěji však v záporných tvarech, např. неумолѣм *neúpros-
ný*, непоносѣм *nesnesitelný*, неукротѣм *nezkrotný*, непрос-
тѣм *neodpustitelný* apod.

Vyjadřování pasíva

§133

Pasívum se v bulharštině právě tak jako v češtině vyjadřuje
dvěma typy složených tvarů:

1. tvary minulé trpného přičestí a pomocného slovesa
сѣм v příslušném čase, např. писан е, бѣше писан, ще бѣде
писан, щѣше да бѣде писан;